

MARIA VALKAMA

Kulkijan koti, pako ja vapaus

Hermann Hesse, *Kulkija*. Suom. Tapio Kulmala. Sanasato, Tampere 2010. 166 s.

Vuoden 2010 lopussa ilmestynyt, Tapio Kulmalan suomentama *Kulkija* sisältää kaksi Hermann Hessen omaelämäkerrallista matkakuvausta sekä Kulmalan esseen ”Kulkijasielusta”, joka avaa Hessen näkemystä matkustamisesta. Kahden täysin erilaisen, ajatussisällöltään ja sävyltään vastakkaiselta vaikuttavan matkakokemuksen muodostamana kokonaisuutena *Kulkija* on ratkeamattomasti ristiriitainen – samoin kuin monien Hessen romaanien päähenkilöiden kokemusmaailma ja persoonallisuus. Sama vastakkainasettelujen ja paradoksien tematiikka on keskeistä myös teoksen kahden tekstin sisällä.

Kulmalan käännöksen ansiokkuus näkyy *Kulkijan* aloittavan ”Vaelluksen” vanhahtavan-runollisessa kielessä, mutta myös alkujaan vuonna 1927 ilmestyneen ”Nürnbergin-matkan” jutteleva, monisanainen esseettyyli on käänöksessä täysin kohdallaan. Vuonna 1920 ilmestynyt ”Vaellus” koostuu lyhyistä, usein luonnonilmiöitä romanttiseen sävyyn kuvaavista, Etelä-Sveitsin maisemissa kirjoitetuista tunnelma- ja pohdintakatkelmista. ”Vaelluksen” kirjoittajana Hesse on saksalaisen romantiikan puhdas ja anakronistinen edustaja: vielä modernissa 1900-luvun Sveitsissä hän onnistuu kokemaan samanlaisia puroja, viinitarhoja, kotoisia maataloja ja kaikkialle kätkeytyvää jumalallisuutta

kuin Friedrich Hölderlin ja samoja myrskyjä ja punaposkisia naisia kuin Goethe. Näiden lisäksi ”Vaelluksen” katkelmista voidaan löytää jälkiä ainakin Eichendorffin, Möriken ja E. T. A. Hoffmannin vaikutuksesta sekä romantiikan mystisistä luontokuvuksista ja taidesaduista.

”Yksikään torvi ei huuda kaukaisuudesta tänne asti, ja suuri aika koostuu jälleen taian täyttämistä päivistä ja öistä ja aamuista ja illoista, keskipäivistä ja hämärän ajoista, ja maailman kärsivällinen sydän lyö edelleen. Kun laskeudumme korva maassa niitylle makaamaan tai kumarrumme silalta veden puoleen tai katsomme kauan kirkasta taivasta, kuulemme sen, suuren rauhallisen sydämen, ja se sydän kuuluu äidille, jonka lapsia olemme.” (25)

Ylenpalttisesti romanttisuudestaan huolimatta ”Vaelluksen” tekstit onnistuvat monin paikoin antamaan vaikutelman välittömästä, elävästä, perinteen ja kokemuksen yhdistävästä omakohtaisuudesta. Tällöin Hessen kieli on poeettista, metaforat eläviä ja pohdinnat luontevasti kokemuksesta nousevia. Toisaalta teksti on myös paikoitellen vaarassa livetä litteään pastissiin, teennäisten kokemusten ja väkisin kyhättyjen pohdintojen puolelle. Tämä ei kertone niinkään Hessen huonosta mausta kuin romanttisen kokemuksen yhtä-

aikaisesta voimasta ja särkyvyydestä, lumon arvaamattomasta syntyisestä ja haihtumisesta.

Vaeltaja-runoilija ei kokemuksestaan kirjoittaessaan ole ainoastaan sään ja luonnon, vaan myös kielen, virittyneisyyden, ymmärryksen sekä paljastumisen tai kätkeytymisen arvaamattomuuden armoilla. Niinpä runolliset ajankäyttösuunnitelmat pi-laava kehno sää riittää romuttamaan ”Vaelluksen” katkelmia luonnehtivan ylevyyden ja kaikkikykyiden harmonian. Tällöin Hesse vaihtaa koomiseen ja ironiseen äänensävyyn: ”Herra Jumala, millainen surkea apina ja peilimiekkailija on ihminen – etenkin taiteilija – etenkin runoilija – etenkin minä.” (39) Toisaalta parhaimmillaan anakronistinen romantikko välittää lukijalleen vähintään heijastuksen oleellisten kokemusten katoamattomuudesta.

Huomiota herättävää ja olennaista *Kulkijan* kokonaisuudessa on kuitenkin ensimmäisen ja toisen osan sisältöjen ja kirjoitustyylien eroavuus. Ylevää, runollista ja naiivia ”Vaellusta” seuraa monisanaisella esseettyyllillä kirjoitettu ironinen, satiirinen ja paikoin jopa kyynisen oloinen ”Nürnbergin-matka”. Siinä Hesse raahautuu luentomatallaan modernin maailman epämukavuuksia ja velvollisuuksia sadatellen ja omaa asennettaan irvailen. Äkkiseltään luettuina näitä kahta tekstiä on vaikea mieltää saman ihmisen kir-

joittamiksi. ”Vaelluksen” kirjoittaja kuulostaa maailmalle ja kauneudelle avoimelta nuorelta idealistilta, mutta ”Nürnbergin-matkassa” käänisee sairas, katkeroitunut, itsekeskeisiin ajatustottumuksiinsa juuttunut, vaikkakin tilanteensa koomisuudesta tietoinen vanhus. Tätä vaikutelmaa ei kumoa se seikka, että tekstien alkuperäisten ilmestymisajankohtien välillä on vain seitsemän vuotta.

Kulkijan yhteensovittamattomien tekstien asettaminen rinnakkain on omaperäinen ja ajatteluun haastava ratkaisu, joka paljastaa Hessen ajatusmaailmasta paljon enemmän kuin nämä tekstit yksinään ajateltuina. ”Vaelluksen” Hesselle matkalla oleminen on vapautta rajoista, kaikkeen kohdistuvaa rakkautta ja avoimuutta sekä kulkemista kohti kotia ja omaa itseä: ”Sinua ahdistaa, koska tiesi vie sinua etäämmäksi äidistä ja kotiseudulta. Mutta jokainen askel ja päivä johtavat sinua uudestaan äitiä kohti. Kotiseutu ei sijaitse siellä tai tuolla. Kotiseutu on sinussa sisälläsi tai sitten se ei ole missään.” (35) Tällöin vaellus tarjoaa täyttymyksen sekä kaukokaipuulle että koti-ikäväille:

”Tähän pappilaan, jonka nyt näin vain ulkoa ja josta en tunne ketään, tulen kerran tuntumaan koti-ikävää samalla tavalla kuin niille seuduille, joilla olin lapsi ja onnellinen. Sillä olinhan nyt myös täällä, neljännes-tunnin tovin, lapsi ja onnellinen.” (29–30)

Edelleen ”Vaelluksen” Hesselle matka itseen tarjoaa jotain aina uutta ja loppuun kulumatonta – vaeltajan ja luonnon yhteyden keskinäisessä heijastelussa. ”Minun olisi peräti mahdotonta sanoa, heijastuuko tuo synkistynyt, hitaasti liikkunut rihmamainen taivas sielussani vai päinvastoin, luenko taivaalta pelkkää simpäni heijastusta.” (51)

Kaikki edellä mainittu peilautuu käänteisenä ”Nürnbergin-matkan” Hessen matkakokemuksessa. Nürnbergin-matka on aikataulujen rajoittama epämiellyttävää ja alistuneen vastentahtoisesti täytettyä velvollisuutta. Se ei avaa mitään uutta itsestä tai maailmasta, vaan

sulkee iänikuisiin epämukaviin, meluisiin ja muutenkin kiusallisiin juniin, hotellihuoneisiin ja sosiaalisiin tilanteisiin. Tässä matkassa ei ole kyse kaukokaipuusta eikä juuri koti-ikävästäkään, sillä Hesse lähtee matkaan päästäkseen pois piinalliseksi käyneestä kodistaan. Samalla hän kuitenkin toivoo vain saavansa olla jossain tutussa paikassa, tuttujen ihmisten seurassa omassa rauhassaan.

”Nürnbergin-matkan” Hesse on siis lopen kyllästynyt porvarilliseen aina-samaan, mutta kuitenkin häntä voi tyydyttää vain tuo aina-sama: muuttumattomina säilyneet vanhat ystävät ja vanhat rakennukset, lapsuuden satu- tai oppikirjoista tunnistetut maisemat ja kotiseudun markkinoista muistuttavat talonpoikien kansallispuvut. Hesse koettaa toistuvasti saada todellisuuden vastaamaan kuvaansa, tässä tapauksessa Hölderlinin *Leivässä ja viinissä* esitettyä yötä:

”Pääkadun jo tunsin, eikä se minusta näyttänyt olevan varsin lähellä iltaisen svaabilaisen pikkukaupungin ihannetta, niinpä lyöttäydyin ensimmäiselle sivukujalle, kompuroin muutaman rojun yli ja matalaa nurmettunutta rinnettä alas, kun kuu oli äkkiä uudestaan näkyvässä ja heijastui ihmeellisestä, hiljaisesta, yön hämärästä vedestä.” (89)

Kenties ”Vaelluksen” tavoin myös ”Nürnbergin-matka” on matka itseen, mutta tämä itse ei enää avaudu kohti uutta eikä itseironisesti paljastetussa tympäisevyydessään paljasta mitään uutta. Tuolla matkalla paljastuu sen sijaan etäisyys itseen ja maailmaan – juuri nuo etäisyydethän näyttivät ”Vaelluksessa” kumotuilta. ”Vaelluksessa” kokemuksen kuvaus oli useimmiten naiiviuteen asti välitöntä, kun taas ”Nürnbergin-matkan” Hesse tarkkailee itseään ja reaktioitaan kriittisen ironisesti huumorinsa suojista. ”Vaelluksen” romanttinen luonto sekoittuu kulkijan mielialaan ja Hesse unohtaa itsensä liueten säätiloihin, puihin ja taloihin, mutta ”Nürnbergin-matkassa” kaupunkien moderni maailma porvarillisine totunnaisuuksineen

ja velvollisuuksineen on naurettava, kyllästyttävä, vihamielinen ja vieras.

Kulkijassa vaeltaja-Hesse asuttaa romantiikanaikaista luontoaan yksin ja ottaa etäisyyttä siihen ihmisten maailmaan, joka vaatii häneltä luentomatkoja ja keskusteluita. Samalla hän vieroksuu ironisen etäisyyden päästä itseään, joka ei ole suhteessa puihin ja säätiloihin, vaan porvareihin – vaikkakin tyytymättömänä. Kuten Georges Bataille toteaa, nauru on sulamattoman aineksen hylkimistä. ”Nürnbergin-matkan” Hesse koettaa nauraa itsensä ulos moderniteetista ja yhteiskunnasta.

Toisaalta Hesse kenties nauraa itsensä ulos myös jostain muusta kuin vain modernista maailmasta. Hänen mukaansa nauru ei nimittäin ensisijaisesti torju aineksia ja perusta etäisyyttä, vaan ylittää kaksijakoisen järjestyksen vaatimukset. Naurettavalta ei edellytetä johdonmukaisuutta, muuttumattomaan ja ristiriidattomaan olemukseen sitoutumista tai järjevin väitelausein esitetyjä perusteluja. Tässä mielessä naurettavuus on vapautta ja nauraminen on vapauttamista järjestyksen itsevaltiudesta. Näin ollen myös *Kulkijan* ristiriitainen kaksijakoisuus ihannoidun ja ironisoidun matkan asettamisessa rinnakkain on vaeltaja-Hessen vapauden ilmaus.

Kulkijan paradoksi muotoilee hahmotettavalla tavalla oudon, jopa pelottavan jännitteisyyden lukemattomien epävakaiden osatekijöiden välillä. Näyttää siltä, että viime kädessä juuri nauru pitää koossa tätä dialektiikkaa, jossa sovittamaton moneus ja korkea ykseys ovat yhtä lailla todellisia. Kulkijan vapaus on vapautta ylittää poissulkevia rajoja, jättää yksi alue tai näkemys ja siirtyä toiseen: ”Kuinka rajat [...] ovatkaan kehkeytyneet tuskaksi ja vankeudeksi meille vaeltajille! Piru ne periköön! [...] Olenhan paimentolainen, en talonpoika. Olen uskottomuuden, vaihtelun, fantasian kunnioittaja.” (15–16) Paimentolais-Hessen paradoksaalinen ja naurettava todellisuus sanoutuu irti järjeistä rajoista ja riistäytyy takaisin vaihtelun moneuteen.